

1915 ERMENİ TEHCİRİYLE İLGİLİ İDDİALAR KARŞISINDA ALMANYA'NIN SORUMLULUĞU VE ALMAN PARLAMENTOSUNDAKİ SÖZDE SOYKIRIM OYLAMASI

Av. Ferhat AZNEVİ*

1915 olaylarının sözde soykırım olarak tanınmasını öngören karar tasarısı 2 Haziran'da Alman Meclisi'nde kabul edildi. Çanakkale ve Kur'ül Amare zaferlerini kendi kurmay heyetlerinin başını çektiği ortak Türk-Alman zaferi olarak gören ve kutlayan Almanların, aynı dönemde 1915'te, bir kısım ermenilerin ayaklanması ve düşman güçleriyle işbirliği yapması üzerine, bu mücbir (zorlayıcı) nedenle kendilerinin de komutası altındaki Osmanlı Jandarma ve askeri birliklerinin nezaretinde tehcir edilmelerini, soykırım olarak tanımaları, ironik bir yaklaşım olacaktır. Birinci dünya savaşı sırasında dört müttefik ülke içerisinde Alman İmparatorluğu'nun yönlendirici etkisi tarihi bir gerçeklik olup, Osmanlı İmparatorluğu özelinde ise bu durum çok daha güçlü hissedilmiştir.

Günümüzdeki Federal Almanya Cumhuriyeti, 1915'in Alman İmparatorluğu'nun 1918'de Cumhuriyete, 1933'te totaliter Hitler rejimine, 1947'de ise bugünkü federal cumhuriyete evrilmiş, devam eden devlettir (Continuing State). Dolayısıyla Berlin uluslararası hukuk çerçevesinde 1. dünya savaşının bugünkü muhataplarındandır. Şöyle ki,

---

* Ankara Barosu.

Almanya'da Kasım 1918'de monarşinin yıkılması ve Ocak 1919'daki anayasa yapıcı Alman Ulusal Meclisi seçimleri sonucunda İmparatorluktan Cumhuriyete geçişte sağlanan devamlılık bugünde süregelmektedir. "Weimar Cumhuriyeti" tarihçilerin tanımlaması olup, Almanya 1918-1933 döneminde de "Alman İmparatorluğu"nu" resmi devlet adı olarak kullanmaya devam etmiştir. Günümüz Almanya'sını Sovyet Rusya'nın devam eden devleti bugünkü Rusya Federasyonu'na benzetebiliriz.

O dönemde imparatorluktan ahlaki olarak da bir kopma olmadığı gibi, "savaş suçu sorunuyla" ilgili olarak ciddi bir hesaplaşma gerçekleşmemiştir. Alman İmparatorluk yönetiminin, 28 Haziran 1914'te Saraybosna'da Avusturya-Macaristan Veliht'i'nin öldürülmesinden sonra uluslararası krizi bilinçli olarak tırmandırarak böylece I. Dünya Savaşı'nın çıkmasında baş sorumluluğu taşıdığı, bu savaş çıkarma suçunun Alman iç hukukunda yargılama konusu yapılmadığı, sorumluların cezalandırılmadığı bilinmektedir.

Konumuz olan 1915 Ermeni olayları ve hukuki geçerliliği olmasada- bu olaylarla ilgili tazminat istemlerini kapsayan bir barış anlaşması Ermenistan ve Almanya arasında bugüne değin imzalanmamıştır.

Sonuçta eğer 1915 yılında, Alman subaylarının askeri yönetiminde yer aldığı ve siyaseten neredeyse Alman nüfuz alanında olduğu söylenebilecek Osmanlı Devleti topraklarında gerçekleşen tehcir olayları için, 101 yıl sonra hala sorumluluk taşıyan bir devletten bahsedilebilecekse (ki uluslararası hukuk kaideleri buna izin vermemektedir) bu durumda Alman parlamentosunun kendisine bakması gerekecektir.

Bundestag'ın, hazır 100 yıl öncesine gitmişken Çin'deki Boksör ayaklanması ve Nabıbya'daki Herero isyanı sırasında Alman İmparatorluğu'nun askeri uygulamalarının evrensel hukuk tahtındaki tanımlamasını yapması yerinde olacaktır.

Ardıllık ve sorumluluk açısından bakıldığında Türkiye'nin Almanya'dan önemli farklılıkları bulunmaktadır;

Türkiye Osmanlı İmparatorluğu'nun taraf bulunduğu andlaşmalarla doğrudan bağlanmayı kabul etmemiştir. 24.7.1923 tarihli Lozan Barış Andlaşması'nın 99. maddesiyle, Osmanlı İmparatorluğu'nca yapılan ve Türkiye'yi de bağlaması kabul edilen ekonomik ve teknik nitelikli çok-taraflı andlaşmaların bir listesini vermek suretiyle bu ortaya konmuştur. Böylece, Osmanlı İmparatorluğu'nun taraf bulunduğu andlaşmalar arasında bir ayırımı gidilerek, ikili andlaşmalarla ile çok-taraflı andlaşmaların listede yer almayanlarının Türkiye'yi bağlamayacağı ortaya çıkmaktadır. Öte yandan Lozan Barış Andlaşması'nın 100. ve 101. maddeleriyle Lozan Ticaret Sözleşmesi'nin 14. maddesi Osmanlı İmparatorluğu'nun

da taraf bulunmadığı yada henüz onaylamadığı bir andlaşmalar listesi vermekte ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bu andlaşmalara katılmayı ya da onaylamayı kabul ettiğini bildirmektedir.^[1]

Görüldüğü üzere Türkiye Osmanlı Devleti'nin sorumluluklarıyla bağına Lozan ile kesmiştir. Savaş tazminatı ile ilgili sorumluluklar da tahdidi olarak bu anlaşmada düzenlenmiştir. Bu hukuki gerçeklik Lahey Uluslararası Adalet Divanı'nın eski Osmanlı Toprağı olan Kızıldeniz' deki Haniş adalarının aidiyetiyle ilgili 1998 tarihli kararında da görülmektedir.

Üstelik Almanya'dan farklı olarak 1. dünya savaşı sonrasında, Osmanlı Türklerinin yegane devleti olan genç Türk devleti ile Brest-Litovsk Antlaşması akabinde mayıs 1918 de kurulan ermenilerin yegane devleti ve temsilcisi genç Ermenistan Cumhuriyeti, tazminat talepleri ve sınırlar gibi pek çok konuyu çözen, ihtilafları sonlandıran, Sevri'n geçersizliğini teyiden kabul eden 3 Aralık 1920 Gümrü Antlaşmasını imzalamıştır. Gümrü Antlaşması ermeni meclisinde onaylanacakken, bolşeviklerin yönetime gelmesiyle birlikte bu onama olağanüstü gelişmeler nedeniyle gerçekleşmese de, benzer nitelikteki, Ermenistan sovyetinin eşit devletlerinden biri olduğu Sovyetlerle 16 Mart 1921'de yapılan Moskova antlaşması, Moskova ve Kafkas Devletleriyle 13 Ekim 1921 yılında yapılan Kars antlaşmasıyla kesin çözüme ulaşılmıştır.^[2]

Ermenistan'ın 2000'li yıllarda, **sınırlarını ve varlığını borçlu olduğu** bu antlaşmaları tek taraflı olarak tanımadığını ilan etmesi hukuki değil ancak folklorik bir etki yaratmıştır.

Bu çerçevede 1915 tehcir olaylarıyla ilgili taleplerin günümüz Türkiye'sine yöneltilebilmesi olanaklı değildir.

Alman siyaseti ve genelkurmayı, tehcir olaylarının gerçekleştiği 1. dünya savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nin iç-dış siyasetinde ve askeri teşkilatında oldukça belirleyici olup, bu durum Almanların sorumluluklarını ortaya koymaktadır.

1913 yılında Liman von Sanders'in başkanlığındaki Alman askeri uzmanları İstanbul'a gelmiş ve Sanders, Boğazların ve İstanbul'un savunmasını da üstlenen Osmanlı Birinci Ordusu'nun başına komutan olarak atanmıştır. Daha sonra Sanders **ordu genel müfettişliği** görevine getirilmiştir.

[1] Prof. Dr. Hüseyin Pazarıcı. Uluslararası Hukuk III. Kitap Turhan Yayınevi. syf. 29

[2] Dr. Şenol Kantarcı. Tarihi Boyutuyla Ermeni Sorunu. Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim 2003-4. sayı,syf. 28

Osmanlı devleti'nin savaşa girmesine az bir zaman kala Alman Elçi Marschall "Wilhelmstrasse'nin Babıâliye etkisi Haliç'te fil borusu gibi çalıyordu" yorumunu yapmıştı.^[3]

Nitekim 2 Ağustos 1914'te imzalanıp kabineye 17 Ekim'de getirilen Alman-Osmanlı İttifak andlaşmasının 3. maddesiyle Alman askeri heyetinin savaş sırasında Osmanlı ordusunun sevk ve idaresi hususunda fiili bir nüfuz itası kabul edilmiştir. Yani bu maddeyle Türk ordusu Alman sevk ve idaresine terk edilmiştir.^[4] **Birinci Dünya Savaşı'na girerken Osmanlı Kara Kuvvetlerine Jandarma birlikleri de dâhil edilmiş,**^[5] tehcire uğrayanların emniyetinin sağlanmasında da jandarmaya çeşitli görevler verilmiştir. Savaş sırasında 800 subay, 20-25.000 civarında askerden oluşan Alman misyonu Osmanlı devletinde görev yapmıştır. 1914 yılındaki geçici seferberlik talimatı Alman askeri heyetinin nezareti altında uygulanmış, fiili seferberlikte 1. kolordu'nun kurmay başkanlığına bir alman subay getirilmiştir.

Osmanlı genelkurmayında General Bronsart, Thauvenay, Ludendorff, Sanders gibi yüksek rütbeli subaylar komutanlık görevini yürütmüş, bu durum kıtalardaki birliklerde de devam etmiştir.^[6]

Liman von Sanders anılarında, "Savaş başladıktan sonra bazı hallerde Alman subayların evvelce öngörülenden ziyade istihdam edilmeleri , merkezde ve özel birliklerdeki en önemli yerlere iyi eğitilmiş subayların bir an önce getirilmesi mecburiyetindendi. Daha sonra Türk Genelkurmayı'nda Türk Ordusunda ve Türk menzil mıntıklarında gereğinden çok Alman Subayı istihdam edilmesiyle bu genişletilmiş sınırlarda oldukça aşıldı" demektedir.^[7]

"Merkezi Devletler'in ve müttefiklerinin tek elden komutası (Einheitlicher Oberbefehl) için 6.9.1916 tarihli anlaşma ile Dörtlü İttifak'ın askeri yönetimi çok daha güçlü şekilde Almanya'ya bağlanmıştır.^[8]

Görüldüğü üzere Osmanlı askeri ve jandarmasının sevk ve idaresinde belirleyici olan Alman askeri heyetidir.

[3] Burhan Oğuz. Yüzyıllar Boyunca Alman Gerçeği ve Türkler. İst. 1983 syf.245

[4] Burhan Oğuz. Yüzyıllar Boyunca Alman Gerçeği ve Türkler. İst. 1983 syf.288

[5] Ank. Ün.Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü. Necdet Koparan. Türk Jandarma Teşkilatı. Yük. lisans syf.31,59 (J. Gn. K. Tarihi, Türk Harp Tarihinde Jandarma, C. II, Ankara, 2000, s. 3.)

[6] Türkiye'de Beş Yıl,Liman von Sanders. T.İş Bankası Kültür Yayınları 2010 syf. 437,443

[7] Türkiye'de Beş Yıl,Liman von Sanders. T.İş Bankası Kültür Yayınları 2010 syf.31

[8] Burhan Oğuz. Yüzyıllar Boyunca Alman Gerçeği ve Türkler. İst. 1983 syf.291,292

Ermeni tehcirinde Almanların asli etki ve karar alma/aldırma gücünü işte bu açıklamalar çerçevesinde değerlendirmek gerekir.

Sultan V. Mehmet'in kurmay başkanı mareşal **Colmar von der Goltz**'un Doğu Anadolu bölgesindeki Ermenilerin yerlerinden iskan edilmesi gerektiğini stratejik bir plan olarak ilk defa ortaya atan kişi olduğu iddia edilmektedir. Şöyle ki, Deutsche Rundschau dergisinde yer alan bir yazısında Goltz Paşa, Osmanlı devletinin jeopolitik yapısının korunması için, anılan devletin sadece İslami ve Asyalı unsurlardan oluşması gerektiğini ve bu sebepten Hıristiyan Ermeni ögelere Osmanlı devleti toprakları içinde yer olmadığını savunmaktadır. Wolfgang Gust'un "Der Völkermord an den Armeniern 1915/16" (Ermenilere Uygulanan Soykırım 1915/16) adlı kitabında von Vahakne N. Dadrian tarafından kaleme alınan giriş kısmında Goltz Paşa'nın Ermenileri Osmanlı için stratejik bir tehdit olarak ifade ettiği ve etnik unsur olarak tanımladığı Anadolu Ermenilerinin Rusların doğal yandaşları olduklarından, Türklerin savaşa girmeleri halinde, Rusya'ya sınır Doğu Anadolu'dan Mezopotamya çöllerine sürülmelerinin Rusya'ya karşı etkili bir savunma yapılabilmesi için kaçınılmaz olduğunu savunduğu ifade edilmektedir. I. Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında Osmanlı ordusunda görevli bir deniz subayı olan Amiral **Guido von Usedom**'un günlüğünde, Ermenilerin Almanların başarısı için bir engel teşkil ettiği bu nedenle Ermenilerin uzaklaştırılması gerektiği belirtilmektedir. I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı ordusunun en üst mevkilerinde danışman ya da kumandan olarak yeralan Alman subayların, savaş ortamında Ermenilerin Ruslarla olan işbirliğinden rahatsız oldukları için Tehcir Kanunu'nun çıkarılmasına ön ayak oldukları, Osmanlı İmparatorluğu'nun cephe gerisinde askeri açıdan sakıncalı bulunduğu bölgelerdeki Ermenilerin, ülke toprakları içinde, çatışmanın olmadığı daha emniyetli bölgelere gönderilmesi kararının, komuta kademesinde ve karargahlarda çalışan Alman subayların teklif ve önerileriyle verildiği ifade edilmektedir. Bu kararın uygulanması sürecinde birçok Alman konsolosun da yönetici ve teşvikçi olarak bu sürece katıldığı değerlendirilmiştir.^[9]

Öte yandan Alman Büyükelçi **Hans Freiherr von Wangenheim**, I. Dünya Savaşı devam ederken Osmanlı İmparatorluğu'na yollamış olduğu bir

[9] Doç. Dr. M. Nail Alkan. 1915 Ermeni Tehcir Kanunu ve Almanya'nın Etkisi. Gazi Ün.Akademik Bakış Cilt 8 Sayı 15 Kış 2014 syf.98,99, ('Collmar Freiherr von der Goltz, "Stärke und Schwäche des türkischen Reiches", Deutsche Rundschau, Cilt No: LXXXXIII, Ekim-Kasım-Aralık 1897, s. 95-119'. Bertrand Michael Buchmann, Österreich und das Osmanische Reich. Eine bilaterale Geschichte, Viyana 1999, s. 261. 'İlber Ortaylı, Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfusu, 9. Baskı, Alkım Yayınları, İstanbul, 2006, s. 154.')

memorandum ile Ermenilere karşı alınan askeri tedbirleri desteklemeye devam ettiklerini ifade etmiştir.^[10]

Ünlü tarihçi Ord. Prof. Dr. Yusuf Hikmet Bayur da Ermeni tehcirinin Osmanlı Devleti'nin güçlük ve tehlikelerle karşı karşıya kalması nedeniyle gerçekleştiğini Almanya'nın anladığını tesbit etmekte ve bu yüzden Temmuz 1915'de Amerika hükümetinin ona (Almanya'ya) bu işe karışıp Osmanlı üzerinde baskıda bulunması için yaptığı başvurmalara aldırış etmediğini söylemektedir.

1915 yılı sonlarında merkez katolik komitesinin Alman şansölye **Bathman Hollweg'e** Ermeni tehciriyle ilgili başvuruları üzerine, Şansölye cevabında ermeni tehcirinde dine dayalı bir baskı ve zulmün olmadığını belirtmiştir. Aynı dönemde Alman milletvekili Liebknecht'in Reichstag'daki konuşuyla ilgili sorusuna, Reichstag'ın ilgili şube müdürünce,

“Başbakan biliyor ki Babıâli, düşmanlarının davranışları karşısında, Ermenileri imparatorluğun bazı bölgelerinden kaldırıp onları yeni yerlere yerleştirmek zorunda kalmıştır.” cevabı verilmiştir.^[11]

İşte tüm bu olgular nedeniyle savaş sırasında ve sonrasında, sözde ermeni soykırımı ve savaş suçları iddialarıyla Almanlar asli sorumlu olarak suçlanmıştır. Alman askeri misyonunun başı orgeneral Liman von Sanders'in hatıralarında özellikle bahsetmediği, Alman siyasetçilerin dile getirmek istemedikleri Malta tutukluluğunu hatırlamakta yarar var.

Savaş bitiminde İstanbul'un itilaf devletlerince işgali ile birlikte Liman von Sanders Fransızlar tarafından “**Ermeni ve diğer ırkların savaş sırasında katledilmesi**” ile suçlanmış, itilaf devletlerinin ortak yüksek komiserler idaresince 29 Ocak 1919'da İstanbul'da gözaltına alınmıştır.”SS Etta Rickmers” gemisi ile Malta'ya götürülen Sanders anılan sözde suçun faili olarak 6 ay tutuklu kalmıştır.^[12]

Bu dönemde “A. Mandelstanı: Le sort de l'Empire Ottoman, C. Domerge: L'Arménie les Massacres et la Question d'Orient, R. Pinon: La Supression des

[10] Doç.Dr.M. Nail Alkan. 1915 Ermeni Tehcir Kanunu ve Almanya'nın Etkisi.Gazi Ün.Akademik Bakış Cilt 8 Sayı 15 Kış 2014 syf.100

[11] Ord. Prof. Dr. Yusuf Hikmet Bayur. Türk İnkılabı Tarihi.Türk Tarih Kurumu.1991.Cilt 3 Kısım 3 syf. 44,45 (Dernières Nouvelles de Munich ve Schwabische Merkur gazetelerinden naklen Donmerge, s.143,Mandelstam, s.302,aynı eser s.144 ve 303)

[12] Yrd.Doç.Dr.Abdurrahman Bozkurt.İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi.Atatürk Araştırma Merkezi. Ank.2014. syf.91

Arméniens, Gibbons, Les Derniers massacres d'Arménie.” gibi eserlerde benzer şekilde Almanlar suçlanmıştır.^[13]

Sanders'in soykırımı suçlanarak tutuklandığı, Almanya'nın soykırımı itham edildiği günlerde Alman mütareke komisyonu başkanı Hammerstein çok haklı olarak yapılanların uluslar arası hukuka uygun olmadığını dile getirmiş, Sanders'in serbest bırakılmasını talep etmiştir.

Bugünde uluslar arası hukuka uygun olmayan bir tiyatro, dünün sözde ermeni soykırımı sanığı Almanya'nın parlamentosunda oynanmıştır. Sözde ermeni soykırımı iddialarının gerçek dışılığı tarihi belgelerle ispatlanmış, uluslar arası ceza hukuku normları açısından anılan iddiaların geçersizliği ortaya konmuşken, zorunlu ermeni tehcirini yetkisiz bir parlamentoda sözde soykırım olarak ilan etmek sadece siyasi bir gösteri olmayacak, Alman devletini de gerçek dışı bir soykırımın asli faili olarak yaftalayacaktır. Anılan kararda Almanya'nın sorumluluğuna belirsiz ve bağlayıcı olmayacak şekilde atıf yapılmış, Almanya'nın belirleyici özelliği gözardı edilmiştir.

Üstelik, anılan karar Alman Anayasasının, Alman Parlamentosunda Uluslararası hukuka aykırı karar alınamayacağına dair düzenlemesine de uymamaktadır. Bilindiği üzere Birleşmiş Milletlerin, 1948 Soykırım sözleşmesinde, soykırım hakkında karar vermeye, suçun işlendiği ülke yerel mahkemesi ile uluslar arası ceza mahkemesinin yetkili olduğu düzenlenmiştir. Kaldı ki anılan sözleşmenin geriye dönük uygulanması da hukuken geçerli değildir.

Son tahlilde, Alman parlamentosu Ermeni tehciri kararının alınması ve uygulanmasından doğan tüm sonuçlardan birincil derecede sorumlu olduğunu gözönüne almalıdır.

[13] Ord. Prof. Dr. Yusuf Hikmet Bayur. Türk İnkılabı Tarihi. Türk Tarih Kurumu. 1991. Cilt 3 Kısım 3 syf. 44, dipnot

KAYNAKÇA

1. Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman Bozkurt. "İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi" Atatürk Araştırma Merkezi. Ank. 2014.
2. Dr. Şenol Kantarcı. "Tarihi Boyutuyla Ermeni Sorunu" Bilim ve Aklın Aydın-
lığında Eğitim 2003- 4. Sayı
3. Burhan Oğuz. "Yüzyıllar Boyunca Alman Gerçeği ve Türkler" İst. 1983
4. Necdet Koparan, "Türk Jandarma Teşkilatı" Ank. Ün.Türk İnkılap Tarihi
Enstitüsü.
5. J. Gn. K. Tarihi, Türk Harp Tarihinde Jandarma, C. II, Ankara, 2000, sayı 3
6. Liman von Sanders "Türkiye'de Beş Yıl" T.İş Bankası Kültür Yayınları, İst. 2010
7. Doç. Dr. M. Nail Alkan. "1915 Ermeni Tehcir Kanunu ve Almanya'nın Etkisi",
Gazi Ün. Akademik Bakış, Cilt 8 Sayı 15 Kış 2014 ('Collmar Freiherr von der
Goltz, "Stärke und Schwäche des türkischen Reiches", Deutsche Rundschau,
Cilt No: LXXXVIII, Ekim-Kasım-Aralık 1897, . Bertrand Michael Buchmann,
Österreich und das Osmanische Reich. Eine bilaterale Geschichte, Viyana
1999, İlber Ortaylı, Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfusu, 9. Baskı,
Alkım Yayınları, İstanbul, 2006,)
8. Ord. Prof. Dr. Yusuf Hikmet Bayur. "Türk İnkılabı Tarihi", Türk Tarih
Kurumu. 1991. Cilt 3 Kısım 3 (Dernières Nouvelles de Munich ve Schwabische
Merkur gazetelerinden naklen Donmerge, Mandelstam)
9. Prof. Dr. Hüseyin Pazarcı. "Uluslararası Hukuk III. Kitap" Turhan Yayınevi.
Ankara 2007